

Лекція №1

Тема: Теорії походження держави. Форми держави.

План

1. Теорії походження держави і права
2. Форми держави
 - 2.1. Форми державного правління
 - 2.2. Форми державного устрою
 - 2.3. Форми державного (політичного) режиму
3. Рекомендована література

1. Теорії походження держави

Походження держави — тривалий (інколи впродовж тисячоліть) історичний процес, який украй складно реконструювати через відсутність документальних свідочств про нього. Існує кілька теорій, що з різних позицій висвітлюють і пояснюють появу держави в суспільстві.

Прихильники *теологічної теорії* стверджують, що держава є наслідком божественної волі. Найяскравіше теологічна теорія виражена в роботах відомого католицького богослова Томи Аквінського (XIII ст.). Його тези є офіційною доктриною католицької церкви, але в цілому в європейських та американських державах теологічна концепція сьогодні не дуже поширена. Інша ситуація в країнах ісламу, де теологічна теорія походження держави вважається основною, а священна книга — Коран — дотепер розглядається як головне джерело права і державної влади.

Патріархальна теорія ототожнює сімейну і державну владу, вважаючи й ту, й іншу природною, за природою властивою людині. Найчіткіше виклав цю теорію англійський філософ Роберт Фільмер (XVII ст.). Із його точки зору, держава, точніше правитель держави, виконує на рівні суспільства ту ж роль, що й батько в сім'ї, будучи продовженням патріархальних традицій сім'ї. Тому правитель не підлягає критиці — адже батька діти повинні

слухатися беззаперечно, — і не підлягає обранню або зміні — адже батька не вибирають, його влада існує за природою.

На зорі Нового часу поширена була *теорія суспільного договору*. Гуго Гроцій і Бенедикт Спіноза, Томас Гоббс, Джон Локк, Жан Жак Руссо вважали, що окрім права, встановленого державою, існують вічні, розумні правила поведінки, які впливають із самої природи людини. Ці правила вони називали природним правом. Для захисту і дотримання природних прав люди домовилися створити державу і поставити над собою правителів. Надалі правителі почали розглядати державу як свою вотчину, і зміст суспільного договору було втрачено або спотворено. Порушення правителем природних прав підданих є підставою для його скидання.

Договірна теорія з успіхом використовувалася в боротьбі з віджилими феодальними порядками. У наш час вона втратила свій вплив, але окремі положення договірної теорії актуальні дотепер. Якщо розглядати державу як наслідок і результат суспільного договору, то індивід і держава виявляються рівними партнерами. Такий підхід цілком відповідає сучасному уявленню про правову державу.

Шарль Луї Монтеск'є вважається засновником теорії *географічного детермінізму*. Він одним із перших звернув увагу на роль природно-кліматичних умов у розвитку суспільства. Визнаючи наявність у людини природних прав, він категорично відкидав теорію суспільного договору, вважаючи, що держава і встановлене державою право виникли в результаті природних причин, а саме — розвитку людини і суспільства у певному географічному середовищі. У ХХ ст. теорію географічного детермінізму захищав американський географ Елсуорт Хантінгтон.

Досить поширеною є *теорія насильства*. Її засновники — старокитайський мислитель Шан Ян, Людвіг Гумп-лович, Євген Дюрінг і Карл Каутський (ХІХ ст.). Походження держави ця теорія пов'язує із зовнішнім та/або внутрішнім насильством. Зовнішнє насильство — завоювання одного племені іншим, внутрішнє — економічне

наси́льство однієї частини суспільства над іншою. Для закріплення свого панування переможець створює апарат примусу, тобто державу.

Названі дослідники відкидають внутрішні соціально-економічні причини походження держави. Всі державно-правові інститути, що існують у суспільстві, виводяться ними з голого насильства. Насильство лежить і в основі виникнення приватної власності.

Державна влада, на думку Л. Гумпловича, виникає із фізичної сили, із панування племені, яке спочатку фізично переважає над іншим плем'ям, а згодом перетворюється на панування класу.

К. Каутський підкреслював, що лише там, де є насильство, виникає поділ на класи. Цей поділ на класи виникає не внаслідок внутрішнього процесу, а у результаті захоплення однієї общини іншою. У результаті виникає одне об'єднання з двох общин: одна — панує, інша — гнобиться.

У теорії насильства є певне раціональне зерно. Так, зовнішнє насильство відіграло чималу роль в утворенні ряду держав, серед яких — варварські королівства часів раннього середньовіччя, Золота Орда, Велике князівство Литовське тощо.

Органічна теорія, засновником якої був англійський соціолог і філософ Герберт Спенсер (XIX ст.), розглядає державу як наслідок еволюції природи. Уряд відіграє в державі ту ж роль, що і мозок у людини, землеробство і ремесло складають систему органів живлення, транспорт і зв'язок — розподільну систему держави тощо. Сучасна юриспруденція дотепер використовує окремі елементи концепції Спенсера. Зокрема, в багатьох визначеннях держава характеризується як система взаємопов'язаних спеціалізованих органів.

У XIX ст. зусиллями Карла Маркса і Фрідріха Енгельса була створена *класова (економічна)* теорія походження держави. Із їхньої точки зору держава і право виникли одночасно через появу приватної власності і розшарування суспільства на класи. Класова теорія має певні

переваги, зокрема, вона привертає увагу до найважливішого чинника виникнення держави — рівня розвитку економіки.

У XX ст. поширення набула *олігархічна теорія* (французький політолог Бернар Шантебу), яка пов'язує походження держави з природною ієрархією/нерівністю в будь-якій соціальній спільноті (за силою, здібностями). У зв'язку з розподілом функцій у співтоваристві рано чи пізно виділяється функція управління. Конкретні шляхи походження держави зводяться до *військового* (захоплення влади військовими вождями), *аристократичного* (прихіддо влади знаті), *плутократичного* (зосередження влади в руках багатих).

Усі вказані теорії відіграли певну роль в поясненні походження держави, але жодна з них не в змозі пояснити, чому до початку Великих географічних відкриттів (рубіж XV-XVI ст.) державні установи існували лише в окремих регіонах земної кулі (Європа, Південна і Східна частини Азії, Північна Африка, Центральна і частково — Південна Америка). Відповідь на це питання була дана теорією *неолітичної революції* (англійський археолог Гордон Вір Чайлд, американські економісти-історики Дуглас Норт і Роберт Томас). Із позицій цієї теорії держава виникла внаслідок переходу людства від привласнюючого господарства до відтворюючого — від полювання і збирання до землеробства, скотарства та ремесла.

Учені дотепер сперечаються про причини неолітичної «революції» (хоча вона тривала кілька сотень, а то і тисяч років). Серед припущень — антропогенне виснаження ресурсів, необхідних для полювання і збирання (зокрема винищування мамонтів і вовняних носорогів); фундаментальна зміна людської психології, яка привела до нових уявлень про світ і переходу до осілості. Більшість учених сходяться на думці, що основною причиною неолітичної революції стала зміна клімату, що зробила сільське господарство в басейнах великих річок вигідним і зручним. У будь-якому випадку вона відбулася тільки там, де демографічний тиск на природу перевищив її можливості дати людям прожиток, і при цьому були екологічні

можливості для землеробства і скотарства (помірно жаркий клімат, наявність видів тварин і рослин, придатних для одомашнення). Відтворююче господарство неможливе без відносин власності на природні ресурси, перш за все землю, і без над громадського регулювання. Ось чому, з позицій теорії неолітичної революції, виникла держава.

Нині всього більшого значення набуває *багатофакторна теорія* походження держави (російський історик Ігор Дьяконов), яка розглядає державу як результат взаємодії географічного, демографічного, технологічного, економічного, соціального, психологічного та інших чинників.

2. Форми держави

Традиційно під формою держави розуміють порядок (спосіб) організації і здійснення державної влади в країні, взяту в єдності взаємозалежних трьох елементів: форми державного правління, форми державного устрою, форми державного режиму.

Таке розуміння форми держави найбільшою мірою дозволяє дослідити ту або іншу державу, виявити її змістовні сторони і сутнісні аспекти. Слід зазначити, що поняття форми держави як певної структури не означає довільної сукупності її елементів. Воно відображає єдність, взаємозалежність об'єднаних в ній елементів, у результаті чого виникає нова якість, яка не властива жодному з цих окремо взятих елементів.

Форма держави – це складне поняття, що характеризує державу з точки зору існуючої в ній форми правління, державного устрою та державно-правового режиму.

Кожна держава, яку і будь-яке інше соціальне утворення, має бути певним чином організована, побудована, сформована, а здійснення нею влади має відбуватися певними способами, методами.

Ознаки, які у своїй сукупності розкривають сутність форм держави, об'єднані в групи, які характеризують її складові частини:

1. Ознаки, що характеризують способи організації державної влади, включаючи порядок її утворення. Сукупність цих ознак дає нам підставу говорити про форму державного правління.

2. Ознаки, що характеризують сукупність способів організації державної влади з урахуванням внутрішнього поділу держави на частини (в межах її території), взаємодію державних органів і її частин між собою. Ця сукупність ознак розкриває форму державного устрою.

3. Ознаки, які розкривають сукупність засобів і методів здійснення державної влади, характеризують державно-правовий режим.

Таким чином, форма держави — порядок організації і функціонування державної влади відносно форми правління, форми територіального устрою та форми державно-правового режиму.

2.1. Форми державного правління

Форма державного правління - це елемент форми держави, що відображає певний порядок утворення та організації вищих органів влади.

За формою правління держави поділяються на монархії та республіки.

Монархія - це форма правління, за якої вища влада в державі належить одній особі - монарху.

Для неї характерні такі риси: монарх виступає як глава держави у внутрішніх і зовнішніх відносинах; він здійснює одноособове правління, тобто, може прийняти до свого розгляду будь-яке питання; влада монарха оголошується священною і поширюється на всі сфери суспільних відносин; він є формально незалежним у здійсненні повноважень і не несе юридичної відповідальності; повноваження монарха є безстроковими, а його влада, як правило передається у спадок.

Залежно від рівня конституційного обмеження влади монарха та наявність інших вищих органів влади, монархія існує у формі абсолютної та обмеженої.

Абсолютна монархія - це історичний тип монархії, якій властива належність монарху необмеженої влади.

Обмежена монархія - це форма правління, що передбачає чіткі визначення повноважень монарха. Цей різновид монархії поділяється на конституційну і дуалістичну.

Конституційна монархія характеризується певними співвідношеннями повноважень монарха й парламенту. Влада монарха є законодавчо обмеженою; він хоча й призначає уряд, але останній контролюється парламентом: нормативні акти, що видаються монархом набувають юридичної сили після їх затвердження парламентом (Англія, Данія, Швеція, Японія).

Дуалістична монархія характеризується особливим процесом призначення та контролювання уряду. Вона передбачає двопалатний парламент, нижня палата якого обирається населенням, а верхня призначається монархом і контролюється ним самостійно, або через прем'єр-міністра, який призначається монархом, глава держави має право вето щодо актів парламенту (країни Африки та близького Сходу).

Республіка - це форма правління, відповідно до якої вища належить виборчому органу парламенту. Для неї характерні наявність вищих виборчих органів влади; заснованість діяльності держави на принципах демократії та поділу державної влади; чіткий розподіл серед впливу владних структур і визначення терміну їх повноважень; відповідальність посадових осіб, що реалізується через відкликання та відставку.

Президентська республіка характеризується наявністю голови держави, президента, який може поєднувати повноваження глави держави та уряду. Президент призначає уряд, що несе перед ним політичну відповідальність, він може застосувати право вето, щодо актів парламенту. Президент за певних обставин може розпустити парламент.

Змішана республіка поєднує риси парламентської і президентської республіки.

2.2. Форми державного устрою

Форма державного устрою – це спосіб устрою державної влади, при якому державна територія поділяється на складові частини, а порядок взаємовідносин держави з її частинами закріплено в конституційних аспектах, тобто це поділ країни на певні складові та розподіл влади між нею та цими складовими.

Форма державного устрою показує:

- з яких частин (адміністративно-територіальні одиниці, автономії чи суверенні держави) складається внутрішня структура держави;
- який правовий статус цих складових частин і характер їх співвідношення;
- як будуються відносини між центральними і місцевими державними органами;
- в якій формі виражаються інтереси кожної нації, яка проживає на території країни.

Усі держави за формою устрою поділяються на дві групи – прості (унітарні) і складні (федерації і конфедерації).

Державний устрій (лад) України включає такі складові:

- а) форму держави та її конституційне закріплення;
- б) характеристику України як демократичної держави;
- в) визначення України як суверенної незалежної держави;
- г) конституційне закріплення України як правової держави;
- д) характеристику України як соціальної держави.

Унітарна держава – проста єдина держава, частинами якої є адміністративно-територіальні одиниці, що не мають суверенних прав.

Основні ознаки унітарної держави (Україна, Болгарія, Польща, Франція,

Велика Британія, Італія, Швеція, Норвегія, Фінляндія, Нідерланди, Португалія, Камбоджа, Лаос, Таїланд. Японія, Китай, та ін.):

- 1) єдина конституція ;
- 2) єдина система вищих органів державної влади – глава держави, уряд, парламент, юрисдикція яких поширюється на територію усієї держави;
- 3) єдине громадянство і єдина державна символіка;
- 4) єдина система законодавства і єдина судова система;
- 5) адміністративно-територіальні одиниці не можуть мати будь-яку політичну самостійність;
- 6) В міжнародних відносинах виступає одноособово;

Частини унітарної держави мають різні назви: в Україні – області, у Польщі – воєводства, в Англії – графства, в Італії – провінції. Деякі унітарні держави (Україна, Велика Британія, Італія, Нідерланди, Португалія, Іспанія, Данія, Грузія, Фінляндія, Шрі-Ланка) включають автономні утворення (адміністративні одиниці). В Україні – це Автономна Республіка Крим. Такі держави називають децентралізованими унітарними державами або унітарними державами з елементами федералізму. Вони відрізняються від централізованих унітарних держав, у яких на чолі місцевих органів влади перебувають призначені з центру посадові особи, котрі підкоряють собі місцеві органи самоврядування. У децентралізованих унітарних державах місцеві органи влади обираються населенням і мають право самостійно вирішувати більшість питань місцевого життя. У них автономії мають внутрішнє самоврядування, як правило, у сфері адміністративної діяльності. Вони можуть користуватися певною самостійністю й у сфері законодавства. У такому разі закони приймаються парламентом автономії в межах своєї компетенції.

Федерація – складова союзна держава, частинами якої є державні утворення, що мають суверенні права. Основні ознаки федерації (США, Росія, Австрія, Швейцарія, Аргентина, Канада, Мексика, Бразилія, Венесуела, Індія, Мазія, Австрія):

1) наявність єдиної території, яка у політико-адміністративному відношенні не є одне ціле, а складається із територій – суб'єктів федерацій, що мають власний адміністративнотериторіальний поділ;

2) наявність загальної конституції федерації і конституцій її суб'єктів, тобто наділення суб'єктів федерації установчою владою;

3) наявність системи законодавства усієї федерації і системи законодавства її суб'єктів, тобто наділення суб'єктів федерації в межах установленної для них компетенції правом видання законодавчих актів, які діють лише на території суб'єкта федерації і мають відповідати союзному законодавству;

4) наявність федерального двопалатного парламенту і парламентів суб'єктів федерації, федерального уряду і самостійних органів управління суб'єктів федерації;

5) наявність громадянства як усієї федерації, так і її суб'єктів ; у ряді федерацій допускається подвійне громадянство;

6) можливість суб'єктів федерації мати власну правову і судову систему;

7) наявність загально федеральної податкової та грошової системи;

8) суб'єкти федерації не мають суверенітету і не є суб'єктами міжнародного права, проте в договірних міжнародних відносинах може виступати як федерація в цілому, так і в кожній із її суб'єктів.

У типовій федерації оборонна і зовнішня політика належить федеральному уряду, освіта – регіонам, а право оподаткування поділене між обома. Тому і федерація і її суб'єкти можуть мати право видавати закони з аналогічних питань.

Федерації багатоманітні. Класифікувати їх можна за різними ознаками:

1. За способом створення: - договірні (виникають на основі угоди, договору, установчого пакту – створюються, як правило, «знизу»);

- конституційні ;

- договірно- конституційні;

2. За способом взаємовідносин федерації та її суб'єктів:

- на основі союзу;
- на основі автономії

3. За способом розподілу і здійснення владних повноважень:

- централізовані;
- відносно централізовані;

4. За принципом переваги або поєднання національного і територіального підходів:

- територіальний підхід;
- національний підхід;
- поєднання національно-територіального і територіального підходів.

Існують такі союзи держав, як конфедерація і співдружність.

Конфедерація – тимчасовий союз суверенних держав, які об'єдналися для досягнення певних цілей і спільно здійснюють низку напрямків державної діяльності при збереженні в інших питаннях повної самостійності.

Основні ознаки конфедерації:

1. відсутність спільної для всієї конфедерації єдиної території і державного кордону;
2. відсутність загальних законодавчих органів і системи управління;
3. відсутність загальних для всієї конфедерації конституції, системи законодавства, громадянства, судової та фінансової систем;
4. відсутність суверенітету конфедерації, збереження суверенітету і міжнародно-правового статусу учасників конфедерації;
5. наявність загального конфедеративного органу, що складається з делегатів суверенних держав;
6. рішення загальних конфедеративних органів, прийняте за принципом консенсусу; у разі незгоди з ним членів конфедерації не є обов'язковим і не спричиняє ніяких санкцій
7. наявність права виходу зі складу конфедерації у кожного з її суб'єктів.

Співдружність – організаційно оформлене об'єднання держав, які виступають як асоційовані учасники при збереженні ними повного

суверенітету і незалежності. В основу співдружності покладені міждержавний договір, статут, декларація, угоди, інші юридичні акти.

Імперія — це така складна і велика держава, яка об'єднує інші держави або народи в результаті завоювань, колонізації та інших форм експансії. Імперія тримається на насильстві, на державному примусі. Коли зникає примус, імперія розпадається. Наприклад, Римська імперія, імперія Олександра Македонського, Російська імперія.

2.3. Форми державного (політичного) режиму

Державний режим дуже тісно пов'язаний із формами правління, державний режим — це різновид політичного режиму, який посідає домінуюче місце в суспільстві.

Державний режим — це сукупність характерних для певного типу держави політичних відносин, засобів і методів реалізації влади, наявних стосунків між державною владою та суспільством, панівних форм ідеології, соціальних і класових взаємовідносин, стану політичної культури суспільства.

Зміст державно-правового режиму визначається взаєминами між двома політичними субстанціями — владою і свободою. Саме обсяг повноважень влади, способи і методи її діяльності, ступінь свободи індивідів дозволяють належно оцінити характер існуючого у певній державі режиму. У сучасних умовах політичні режими найчастіше класифікують на демократичні, недемократичні, авторитарні, тоталітарні.

Основою для класифікації державно-правових (політичних) режимів, тобто способів та методів здійснення державної влади, є:

- ступінь розвиненості політичної демократії;
- реальний політико-правовий статус особи.

З урахуванням цих критеріїв сучасні державно-правові (політичні) режими поділяються на демократичні та антидемократичні. Важливим є те, які методи переважають у процесі здійснення державної діяльності та

досягнення цілей, що стоять перед державою, а також наскільки реально громадяни впливають на стан державних і суспільних справ.

Розрізняють демократичний і антидемократичний державно-правові режими.

Демократичний режим — це режим, який характеризується децентралізацією, розосередженням влади між громадянами держави з метою надання їм можливості рівномірного впливу на функціонування владних органів; це форма організації суспільно-політичного життя, заснованого на принципах рівноправності його членів, періодичної виборності органів державного управління та прийняття рішень у відповідності до волею більшості.

Демократичний режим характеризує:

- > виборність найважливіших органів політичної влади;
- > вирішення найголовніших політичних проблем відповідно до волевиявлення більшості громадян;
- > формальне визнання народу джерелом влади, сувереном у державі;
- > юридична рівність громадян;
- > високий ступінь реалізації прав людини;
- > пріоритет прав людини над правами держави;
- > розподіл влади з метою недопущення її концентрації в єдиному центрі;
- > повага більшості до права меншості мати власну точку зору і відстоювати її цивілізованими методами;
- > верховенство закону в усіх сферах суспільного життя;
- > економічна свобода, розвинута економіка, вільна від державного втручання;
- > наявність політичного плюралізму.

Недемократичні режими — це режими, за яких державна влада здійснюється шляхом обмеження і порушення формально проголошених прав і свобод людини.

До основних ознак такого режиму в умовах сьогодення належать:

а) формальне закріплення в конституційних актах мінімуму прав і свобод громадян при відсутності правових механізмів та інших гарантій їх здійснення;

б) надмірна централізація державної влади;

в) тенденція до застосування неправових засобів здійснення влади;

г) застосування примусових методів управління;

г) протиправне використання силових структур;

д) у деяких випадках авторитаризм може досягати крайнощів у прагненні держави повністю контролювати всі сфери суспільного життя (економіку, ідеологію, духовно-культурний розвиток і т. ін.).

До антидемократичного типу в історії держав належали такі його різновиди, як деспотичний (тобто режим необмеженої влади і свавілля в управлінні при відсутності його правових і моральних основ, повній безправності підданих); тиранічний (панування жорстких способів здійснення влади при режимі одноособового правління в античних державах); військово-диктаторський, расистський; фашистський, мусульмансько-фундаментальний та ін.

Авторитарний режим — це режим, який характеризується значним зосередженням влади в руках однієї особи або обмеженої групи осіб, звуженням політичних прав та свобод громадян та їх об'єднань, суворою регламентацією їхньої активності, різким скороченням повноважень демократичних інституцій. При цьому, однак, державний контроль не розповсюджується на поза політичні сфери: економіку, культуру, релігію тощо. Найчастіше такий режим виникає в країнах, де відбувається зміна суспільного ладу, де спостерігаються тривалі економічні і політичні кризи, подолання яких демократичними засобами стає неможливим.

На відміну від тоталітаризму, авторитарний політичний режим допускає існування обмеженого плюралізму в різних суспільних сферах, погоджується з існуванням окремих елементів демократії, таких як парламентські вибори,

багатопартійність. Проте його сутнісними ознаками залишається щоденна загроза репресій, використання армії та каральних органів.

Основні ознаки авторитаризму;

- у діяльності органів політичної влади переважають методи командування, диктату;
- виконавчі органи держави наділені широкими законодавчими повноваженнями;
- обмежені громадянські, політичні та особисті права і свободи, юридичні гарантії їх забезпечення;
- відчуження народу від влади;
- відсутність єдиної Ідеології;
- гласність не є принципом діяльності органів влади;
- опора на силу й готовність влади в будь-який час застосувати масові репресії;
- при боротьбі за владу використовуються як законні, так і незаконні методи;
- обмеження чи заборона діяльності опозиційних до існуючого режиму об'єднань громадян;
- у процесі прийняття та реалізації політичних рішень практично виключається метод компромісу, взаємоузгодження різних позицій;
- органи влади діють на власний розсуд (часто порушуючи при цьому закон), керуючись власним баченням політичної доцільності.

Різновиди авторитарних режимів: - теократичний; характерний для країн, де до влади прийшли фанатичні релігійні клани, напр., ісламські фундаменталісти в Ірані, які керують державою з часів революції 1979 р.; - військово-бюрократична диктатура; встановлюється в результаті військового перевороту. Напр., така форма авторитаризму була в Греції (правління «чорних полковників»), Аргентині, Бразилії, Чилі, Парагваї та ін.; - персональні тирані, різновидом яких є султанізм. Влада належить диктатору,

який опирається на розгалужений поліцейський апарат. При владі, як правило, перебувають родичі, друзі диктатора.

Персональна тиранія була характерна для режимів Барра в Сомалі, Дювальє в Гаїті, Аміна в Уганді, Сомоси в Нікарагуа;

- абсолютні монархії (Саудівська Аравія, Катар, Оман, Об'єднані Арабські Емірати). Монарх наділений абсолютною владою; виборні представницькі органи відсутні; уряд призначається монархом і звітує лише перед ним;

- неототалітарні режими; вони функціонують при наявності багатьох партій, опозиції, періодичних виборів, але реально влада зберігається в руках однієї партії. Такі режими існують в Мексиці, Сирії, де правлячими партіями відповідно є Інституційно-революційна та БААС. Тоталітарний режим — це режим, який характеризується повним контролем держави над усіма сферами людського життя, фактичною ліквідацією прав і свобод громадян, репресіями щодо опозиції й інакодумців. Основні ознаки тоталітарного політичного режиму:

- висока концентрація влади;
- жорсткий контроль політичної влади над усіма сферами життя суспільства в цілому і кожної особи зокрема;
- відсутність легальної опозиції;
- ідеологізація всього життя суспільства;
- наявність обов'язкової для усіх офіційної ідеології;
- нетерпимість до політичного інакодумства;
- знищення громадянського суспільства;
- проголошення принципу органічної єдності держави і народу;
- повна монополізація влади політичним лідером, який представляє законодавчу та виконавчу владу;
- існування широкого суспільно-політичного руху, що забезпечує тоталітарній владі масову підтримку;
- всезагальна лояльність громадян досягається під загрозою терору;

- державний монополізм в економіці.

Найхарактернішими різновидами тоталітарного режиму є фашизм, комунізм.

Особливості елементів форм Української держави. На сучасному етапі розвитку України питання про форму держави набуває особливого значення, адже воно стосується найважливіших аспектів організації та діяльності молоді суверенної держави. Тому правильне розуміння відповідних теоретичних положень, що виходять з аналізу світового досвіду державно-правового будівництва, застосування їх до конкретних умов і національних традицій може суттєво сприяти створенню життєздатної форми Української держави, яка забезпечить прогресивний розвиток і розквіт усього суспільства.

В Україні відбуваються процеси становлення і розвитку демократичного державно-правового режиму, основи якого знайшли своє закріплення в Конституції України 1996 р. Відповідно до ст. 1 Конституції Україна проголошується суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Конституція характеризує Україну як демократичну державу, яка за формою правління є республікою (ст. 5). Про демократичний характер нашої держави свідчить те, що законодавчий орган, Президент України, місцеві ради обираються громадянами України на принципах періодичних, конкурентних, вільних виборів. Україна має змішану форму правління. У результаті внесення змін і доповнень до Конституції України, Україна є парламентсько-президентською республікою. Частина 2 ст. 2 Конституції закріплює положення про те, що за своїм державним устроєм Україна є унітарною державою. Автономна Республіка Крим має статус адміністративно-територіальної одиниці, є невід'ємною складовою частиною України. Унітарна форма державного устрою для України є найбільш виправданою, оскільки відповідає її етнічному складу, історичному минулому, економічним та культурним реаліям.

3. Рекомендована література

1. Скакун Ольга Федорівна. Теорія права і держави [Текст] : підручник / О. Ф. Скакун. - Вид. 4-те, допов. і перероб. - Київ : Правова єдність : Алерта, 2014. - 524 с.
2. Теорія держави і права в тестових завданнях [Текст] : навч. посіб. / Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ ; [уклад.: Наливайко Л. Р. та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Наливайко Л. Р. - Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2014. - 357 с.
3. Крестовська Наталя Миколаївна. Теорія держави і права [Текст] : підручник : практикум : тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.", Одес. держ. ун-т внутр. справ. - Київ : Юрінком Інтер, 2015. - 583 с.
4. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. для студентів, які навчаються за напрямом підгот. 6.030202- "Міжнародне право" / [А. М. Шульга та ін.] ; за ред. канд. юрид. наук, доц. А. М. Шульги ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. - Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014. - 463 с.
5. Мурашин Олександр Геннадійович. Загальна теорія держави і права [Текст] : підруч. для студентів ВНЗ / О. Г. Мурашин ; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини "Україна". - Київ : Ун-т "Україна", 2014. - 560 с.
6. Віхров О. П. Теорія держави і права: курс лекцій [Текст] : навч. посіб. / Віхров О. П., Віхрова І. О. ; Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. - Чернігів : Десна Поліграф, 2015. - 303 с. –
7. Загальна теорія держави і права [Текст]: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / [М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.] ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. – Х : Право, 2009. – 584 с.

Додаткові джерела

1. Теорія держави і права [Текст] : посіб. для підгот. до держ. іспитів / [Д. В. Лук'янов та ін.] ; за заг. ред. О. В. Петришина. - 4-те вид., допов. і змін. - Харків : Право, 2015. - 201 с.
2. Навчально-методичний посібник (комплекс) з курсу "Теорія держави і права" [Текст] / [А. Є. Шевченко та ін.] ; за заг. ред. проф. А. Є. Шевченка ; Нац. ун-т держ. податк. служби України, Каф. теорії права та держави. - Вінниця : Нілан, 2015. - 255 с.
3. Теорія права і держави [Текст] : навч.-метод. посіб. / Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.", Черкас. ф-т, Каф. загал.-прав. дисциплін ; [уклад.] Раковська Юлія Вікторівна, Джолос Сергій Вадимович. - Черкаси : Черкас. ЦНП, 2015. - 48 с.
4. Форма державного правління: загальнотеоретичне дослідження [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 /

Бариська Яна Олександрівна ; Лювів. нац. ун-т ім. І. Франка. - Л., 2010. - 20 с.

5. Бостан Сергій Костянтинович. Форма правління сучасної держави: теоретико-правові засади [Текст] : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Бостан Сергій Костянтинович ; Запоріж. юрид. ін-т Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ. - Запоріжжя, 2008. - 490 арк. : рис., табл., схеми. - Бібліогр.: арк. 423-490.

6. Процюк Ігор Валерійович. Поділ влади в умовах різних форм правління. Дисертація д-ра юрид. наук: 12.00.01, Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Х., 2013.- 350 с.

7. Бариська Яна Олександрівна. Форма державного правління: загальнотеоретичне дослідження [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Бариська Яна Олександрівна ; Ужгород. нац. ун-т. - Ужгород, 2009. - 204 арк.

8. Серьогіна Світлана Григорівна. Форма правління в Україні: конституційно-правовий аспект.- Дисертація д-ра юрид. наук: 12.00.02, Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Х., 2013.- 420 с.

9. Сухонос Володимир Вікторович. Державне правління: еволюція сучасних форм [Текст] : монографія / В. В. Сухонос ; ДВНЗ "Укр. акад. банк. справи Нац. банку України", Юрид. ф-т. - Суми : Університетська книга, 2013. - 310 с.

10. Болдіжар Сандра Олександрівна. Форма правління в державах Центральної Європи: теоретичні та порівняльно-правові аспекти [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Болдіжар Сандра Олександрівна ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. - Львів, 2014. - 20 с.

11. Литвинов Олександр Миколайович. Республіканська форма правління як засада конституційного ладу України [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Литвинов Олександр Миколайович ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2014. - 20 с.

12. Сухонос Володимир Вікторович. Інститут глави держави в умовах республіки: конституційно-правовий та історико-теоретичний аспекти [Текст] : монографія / В. В. Сухонос ; ДВНЗ "Укр. акад. банк. справи Нац. банку України", Юрид. ф-т. - Суми : Університетська книга, 2011. - 317 с. : іл. - Бібліогр.: с. 275-301. - 300 экз.

13. Харченко Оксана Валеріївна. Напівпрезидентська форма правління: становлення і розвиток [Текст] : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Харченко Оксана Валеріївна ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. - К., 2008. - 200 арк. - Бібліогр.: арк. 180-200 .

14. Протасова Вікторія Євгенівна. Парламентсько-президентська республіка: сутність, особливості, різновиди [Текст] : монографія / В. Є. Протасова ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х. : Право, 2009. - 208 с. - Бібліогр.: с. 183-206.

15. Дроботова Тетяна Борисівна. Державно-правовий режим в Україні: зміст, ознаки і основні тенденції розвитку [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Дроботова Тетяна Борисівна ; Нац. ун-т "Острозька акад.". - Острог, 2011. - 205 арк.

16. Телешун Сергій Олександрович. Державний устрій України: проблеми політики теорії і практики [Текст] / С. О. Телешун. - Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. - 318 с.

Інформаційні ресурси

1. Бібліотека Інституту Поглиблених Правничих Студій. Велика Британія <http://www.ials.sas.ac.uk/library/library.htm>

2. Наукова бібліотека ім.. М.Максимовича Київського національного університету ім.. Тараса Шевченка www.library.univ.kiev.ua

3. Наукова бібліотека Московського державного університету ім. М.В.Ломоносова <http://www.lib.msu.su/>

4. Наукова бібліотека Національного університету "Києво-Могилянська академія" <http://www.ukma.kiev.ua/ukmalib>

5. Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua/>

6. Національна бібліотека Франції <http://www.bnf.fr/>

7. Національна Парламентська бібліотека України <http://www.nplu.kiev.ua/>

8. Німецькі бібліотеки <http://www.ddb.de/>

9. Російська державна бібліотека <http://www.rsl.ru/>

10. Російська національна бібліотека <http://www.nlr.ru:8101/>

11. Сайт "Бібліотека юриста" <http://www.lawbook.by.ru/>

12. Українська правнича фундація <http://www.ulf.com.ua/>

13. Центр європейського і порівняльного права <http://www.ecle.gov.ua/>

14. Центр розвитку українського законодавства <http://www.ulde.kiev.ua/news.php>

15. Юридична бібліотека Школи права Йелльського університету <http://www.law.yale.edu/library/>

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ